

Sorin CUCERAI

Cum e posibil un stat minimal?

Ca orice alt tip de stat, statul minimal este un furnizor de bunuri. El oferă tuturor cetățenilor săi două tipuri distincte de bunuri: protecție față de agresiunile care pot fi comise împotriva comunității tuturor cetățenilor săi și, pe de altă parte, protecție față de agresiunile care pot fi comise împotriva fiecărui cetățean luat ca individ distinct de toți ceilalți. Cu alte cuvinte, statul minimal își derivă legitimitatea din chiar dubla sa funcție de protecție: clasa tuturor indivizilor este protejată de agresiune cu ajutorul unei armate, iar indivizii, fiecare în parte, sînt protejați prin sistemul de legi și de tribunale, ca și prin serviciile de poliție.

Acum, există două tipuri diferite de argumente prin care putem justifica un stat minimal. Un prim tip de argument este de natură economică. Spuneam la început că orice stat, inclusiv statul minimal, este un furnizor de bunuri. Dar economiștii fac o distincție între bunurile private și cele publice. Un bun privat este un bun aflat în proprietatea privată a cuiva. El este un bun partitibil, în sensul că diferiți indivizi pot deține în proprietate privată diferite cantități din bunul respectiv. Pe o piață liberă, piinea este, de exemplu, un bun privat.

Prin contrast, un bun public este un bun aflat în proprietate publică. Aceasta înseamnă, pe de o parte, că „publicul” plătește direct producția respectivului bun și, pe de altă parte, că acest bun este oferit publicului de către un furnizor unic.

Distincția mi se pare netă. Un bun privat este un mijloc util în atingerea unui scop. Transferul de bunuri private pe o piață liberă înseamnă tocmai acest lucru: că indivizii își transferă unii altora mijloace pe care le consideră utile în atingerea propriilor scopuri. Prin contrast, un bun public este un scop comun, un scop considerat desirabil de toți indivizii, care finanțează astfel producția respectivului bun și care conferă unui agent diferit de ei autoritatea de a reglementa furnizarea bunului public. Tocmai de aceea un bun public este netransferabil și nepartitibil: fiind un scop și nu un mijloc, nu poate exista o piață pentru el; în plus, dacă în ceea ce privește mijloacele, are sens să spunem că un individ deține sau poate deține mai mult dintr-un anumit mijloc decât un altul, a spune că un individ deține sau poate deține mai mult dintr-un anumit scop decât un alt individ e lipsit de sens.

Odată făcută această distincție, devine evident că nici un stat nu este un întreprinzător — un producător și un furnizor de bunuri private. Dimpotrivă, orice stat este un furnizor de scopuri comune, a căror producție și furnizare este finanțată de toți cetățenii săi. Cu alte cuvinte, orice stat este un furnizor de bunuri publice. Dar dacă bunurile publice sînt scopuri comune, ele presupun consensul. Și cu cât un stat va furniza mai multe bunuri publice, cu atât îi va fi mai greu să obțină și să mențină acest consens. Ceea ce înseamnă că statul minimal, care furnizează două și numai două bunuri publice, este cel mai funcțional tip de stat.

Pe de altă parte, cum bunurile publice sînt netransferabile, nu poate exista o piață pentru ele. Iar imposibilitatea existenței unei piețe implică imposibilitatea calculului economic. Ceea ce înseamnă că, atât costurile de producție a bunurilor publice, cât și cele legate de furnizarea acestor bunuri, sînt arbitrare. Cu alte cuvinte, astfel de bunuri sînt iraționale. Prin urmare orice, stat, în calitate de furnizor de bunuri publice, este irațional. Statul nu este, așa cum vroia Hegel, întruparea Rațiunii, ci dimpotrivă, un factor de iraționalizare. Și, cum statul minimal este furnizorul celui mai mic număr de bunuri publice, el este cel mai puțin irațional dintre toate. Altfel spus, el este statul care restrînge cel mai puțin capacitatea indivizilor de a-și dezvolta comportamente raționale și de a învăța să negocieze cu viitorul lor prin încercare și eroare.

Un al doilea tip de argument prin care este justificat statul minimal e de natură politică. Mai precis, el derivă din caracterul moralmente desirabil al guvernării de tip republican. Într-un sens, republicanismul înseamnă prezența în fruntea statului a unui președinte. Din acest punct de vedere, republica se opune monarhiei. Într-un regim monarhic, guvernămîntul este proprietatea privată a regelui; într-un regim republican, guvernămîntul este o proprietate publică, pe care președintele o administrează. Într-un alt sens al termenului, republicanismul înseamnă guvernarea cu consimțămîntul celor guvernați. Și din acest punct de vedere, republica se opune imperiului. Ei bine, statul minimal este singurul tip de stat compatibil cu o formă de guvernămînt propriu-zis republicană (adică este singurul tip de stat compatibil cu republicanismul în ambele sensuri ale acestui termen).

Pentru că, așa cum arătam mai sus, statul minimal e statul cu capacitatea cea mai ridicată de a construi și de a menține pe termen lung consensul cu privire la scopurile comune ale tuturor cetățenilor săi. Cum protecția față de agresiune este un scop pe care orice individ îl are aflat timp cât agresiunea este o posibilitate plauzibilă, acest tip de protecție poate deveni cu ușurință un scop comun al indivizilor.

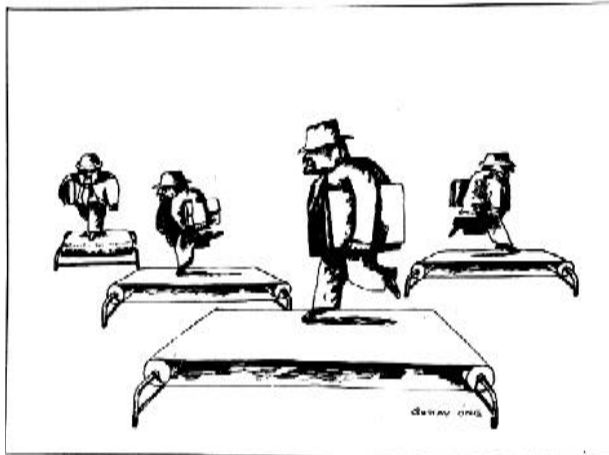
Iar Consensul cu privire la protecția față de agresiunea împotriva clasei tuturor indivizilor și la protecția împotriva agresiunii față de indivizii ca atare este unul minimal. El este acel tip de consens necesar și suficient statului minimal. Datorită lui, fiecare individ în parte consimte să fie guvernat, ceea ce înseamnă că forma de guvernămînt va fi una republicană.

Adaug aici că o guvernare republicană nu exclude principiul majorității, ci doar pe acela al majorității opresive. Să presupunem că locuim într-un bloc și că vecinii dumneavoastră decid montarea unei antene colective, iar dumneavoastră sînteți singurul care vă opuneți. Dacă vecinii dumneavoastră cumpără antena și o montează în așa fel încît dumneavoastră să nu beneficiați de serviciile ei, avem de-a face cu o majoritate neopresivă. Dacă, dimpotrivă, vecinii vă obligă să contribuiți la cheltuielile legate de cumpărarea și montarea antenei, majoritatea devine opresivă. Unii ar putea spune că majoritățile neopresive nu mai sînt majorități. Totuși, în exemplul meu, majoritatea neopresivă chiar cumpără și montează o antenă colectivă, ceea ce înseamnă că decizia chiar aparține majorității.

Cu alte cuvinte, într-un regim propriu-zis republican majoritatea nu poate lua decizii Pareto-optimale. (O decizie este Pareto-optimă dacă ea conduce la îmbunătățirea situației unui individ sau a mai multora fără ca situația celorlalți să se înrăutățească. Prin urmare, dacă s-ar putea stabili că decizia vecinilor dumneavoastră de a vă obliga să contribuiți la cheltuielile de cumpărare și de montare a antenei nu vă înrăutățește situația, ea va fi una Pareto-optimă, deci nu veți avea nici un motiv să nu vă supuneți ei). E limpede acum că orice stat mai mult decât minimal guvernează după principiul imperiale, care permit unor indivizi să îi agreseze pe ceilalți, astfel că victimele agresiunii ajung să fie guvernate împotriva voinței lor.

*

Acum, orice stat este unul redistributiv. Fiind un furnizor de bunuri publice, statul reordonează bunurile private. El extrage bunuri private de pe piața liberă pentru a finanța cu ele producția de scopuri comune. Dar am văzut deja că producția de bunuri publice este irațională; în cazul ei, calculul economic este imposibil. În consecință, deciziile privind producția și furnizarea de bunuri publice sînt cu necesitate arbitrare. Ceea ce înseamnă că extracția de bunuri private este cu necesitate arbitrară și, oricum s-ar face, ea are consecințe redistributive. Pentru că cel puțin o parte dintre bunurile private extrase de pe piață ajung în posesia membrilor agenției guvernamentale autorizate să furnizeze bunul public.

Gustav Onga Desen, 1983

Există mai multe diferențe între acest tip de transfer și transferurile de bunuri private pe o piață liberă. În primul rînd, acest transfer nu este un schimb. Individul nu renunță la ceva pentru a primi în schimb altceva. Nu poate fi vorba despre un transfer reciproc de bunuri, pentru că bunurile publice sînt netransferabile. Indivizii sînt deja în posesia bunului public din momentul în care decid că au un scop comun. Ei nu renunță la o parte din bunurile lor private ca plată pentru un nou serviciu, ci ca dovadă că au un scop comun. Tocmai de aceea impozitul este obligatoriu; a nu-l plăti înseamnă a nu recunoaște scopul comun, deci a invalida consensul care face posibil statul. (Acest lucru este adevărat chiar și în cazul în care este permisă existența „călătorilor clandestini legali”. Ar putea fi impusă, de exemplu, o regulă prin care veniturile aflate sub o anumită limită nu sînt impozitate; sau prin care indivizii cu statut social special, să zicem „nobili”, nu plătesc impozit. Dar în acest caz, caracterul redistributiv al statului devine și mai evident). A plăti impozit înseamnă a valida un scop comun. Ceea ce înseamnă că impozitele nu au o valoare economică, ci una exclusiv simbolică. Nu cumpăr nimic plătind impozit, ci dovedesc astfel că am ceva în comun cu ceilalți, ceva care mă face indistinct de ceilalți.

Dar dacă orice stat este unul redistributiv, rezultă că și statul minimal are această caracteristică. Diferența dintre statul minimal și cel totalitar sau cel asistențial nu este una de natură, ci doar una de grad. El conține deja în sine aflat principiul redistribuției, cît și mecanismele necesare redistribuirii. Cu alte cuvinte, statul minimal conține deja în sine principiul și mecanismele de transformare într-un stat mai mult decât minimal.

Prin urmare, orice strategie de construcție a unui stat minimal trebuie să țină cont de principiul redistributiv conținut de acesta. Ea nu trebuie să anuleze acest principiu, pentru că astfel ar anula însăși posibilitatea construcției etice, ci doar să se asigure că redistribuția nu poate fi mai mult decât minimală. Cu alte cuvinte, construcția unui stat minimal trebuie să garanteze că statul respectiv nu poate fi decât cel mult minimal. Dar este acest lucru posibil?

Eu cred că da. Putem astfel concepe un stat ca o confederație de comune suverane, dacă prin „comună” înțelegem o entitate teritorială care cuprinde un număr relativ mic de indivizi (sau de familii, dacă această unitate de măsură ar fi mai convenabilă). Suveranitatea comunală implică faptul că fiecărei comune îi este garantat dreptul la secesiune. Acest drept la secesiune este unul fundamental republican, deoarece el garantează că guvernarea nu va putea fi exercitată decât cu consimțămîntul celor guvernați. (Altfel spus, posibilitatea secesiunii face imposibile majoritățile opresive). Ori de cîte ori o comună ar considera că decizia majorității nu este una Pareto-optimă și că situația ei se înrăutățește prin acceptarea acelei decizii, ea ar putea părăsi confederația. (Sau un grup de comune ar putea părăsi confederația pentru a se reuni într-o confederație alternativă etc.).

Existența unor legi comune pe un teritoriu mult mai mare decât cel comunal, ca și protecția garantată de statul confederativ reprezintă avantaje considerabile la care o comună trebuie să renunțe atunci cînd decide în favoarea secesiunii. De aceea, dreptul la secesiune nu va fi practic exercitat decât dacă dezavantajele rezultate din acceptarea deciziei majorității sînt mai mari decât avantajele apartenenței la confederație și numai dacă aceste dezavantaje nu pot fi anulate pe altă cale (cu alte cuvinte, numai dacă respectiva majoritate nu poate fi altfel convinsă să renunțe la decizia sa). Ceea ce înseamnă că statul confederativ este, în ciuda aparențelor, unul extrem de stabil, și că eventualele secesiuni nu pot fi decât temporare. Pentru că, odată înălțurat motivul care a condus la secesiune, avantajele apartenenței la confederație vor redeveni mai mari decât dezavantajele generate prin ruperea de confederație. Altfel spus, un stat confederativ conține în sine un principiu de creștere teritorială, deoarece o confederație de comune suverane este cu aînt mai atractivă cu cît este mai largă. În consecință, garantarea dreptului la secesiune, a libertății de ieșire, este cel mai bun instrument de evitare a secesiunii și, totodată, de menținere a unui stat în limite cel mult minimale. Dreptul la secesiune garantează fiecărei comune suverane că nu va putea fi oprimită, deci că un consens mai mult decât minimal, care ar presupune o redistribuție încă și mai amplă a bunurilor private, va fi imposibil.

Dar dacă, la nivel confederativ, statul nu poate fi astfel decât cel mult minimal, cum își poate păstra acest caracter și la nivel comunal? Cu ajutorul aceluiași instrument utilizat la nivel confederativ: prin garantarea libertății de ieșire. Statul confederativ nu poate impune nici unei comune nici un fel de reglementări cu privire la drepturile de intrare a indivizilor în comuna respectivă. Acordarea acestui drept și reglementarea lui ține de suveranitatea fiecărei comune. În termeni practici, fiecare comună va restrînge mai mult sau mai puțin dreptul indivizilor de a se stabili pe teritoriul ei. Dar statul confederativ este obligat să impună tuturor comunelor care fac parte din confederație garantarea dreptului individual de ieșire. (Firește, nici acest drept nu va fi unul absolut. Un criminal, de exemplu, nu va putea recurge la el pentru a evita pedeapsa. Sau va putea?)

În felul acesta, fiecare individ neagresor (dar agresat) va putea oricînd părăsi comuna, fie pentru a trăi în izolare, fie pentru a se asocia cu alții și a forma împreună cu ei o altă comună. Cum indivizii solitari cetățeni ai confederației se bucură de aceeași protecție pe care confederația o garantează tuturor cetățenilor săi, comuna nu poate oferi indivizilor același tip de protecție pe care confederația îl oferă comunei. Prin urmare, spre deosebire de statul confederativ, comuna nu conține în sine un principiu de creștere teritorială.

În termeni economici, comuna poate fi interpretată ca un bun de capital. (Ea nu este o entitate politică, sau cel puțin nu neapărat). Comuna este o vecinătate fizică, în care simpla existență a celorlalți îmi poate fi utilă nu doar ca protecție față de agresiunea din partea altora, ci și ca protecție limitată față de factori naturali neprevăzuți — în sensul că ceilalți mă pot ajuta să recuperez mai ușor pierderile datorate unor asemenea factori. Aceasta înseamnă că, spre deosebire de statul confederativ, comuna conține în sine un principiu de limitare teritorială. S-ar putea ca al o sutălea meu vecin, să zicem, să se stabilească aînt de departe de mine încît să nu îmi mai poată oferi protecția sa limitată față de factorii naturali neprevăzuți — și astfel, din punctul meu de vedere, să fie un locuitor al altei comune.

Utilitatea existenței fizice a altor indivizi în vecinătatea mea face ca o comună să fie pe aînt de numeroasă sau de restrînsă și pe aînt de întinsă sau de limitată teritorial pe cît doresc locuitorii ei, astfel încît vecinătatea să continue să reprezinte un avantaj. Pe de altă parte, acest avantaj al vecinătății fizice este unul specific comunei. El va fi luat în calcul ori de cîte ori un individ decide dacă să părăsească sau nu comuna. În plus, dacă în cazul secesiunii comunale nu se pune problema costurilor delocalizării (deoarece comuna nu se „mută” în altă parte), în cazul secesiunii individuale această problemă va fi și ea luată în calcul.

Deocamdată mă opresc aici. Sper să fi putut arăta în mod convîngător că nu putem construi un stat minimal decât dacă îl concepem ca pe un stat cel mult minimal și că acest lucru nu este posibil decât prin garantarea dreptului la secesiune aînt la nivel local cît și la nivel individual. Acest drept trebuie demistificat, dediolizat, dacă dorim să trăim într-o lume în care agresiunea să fie cel mult minimală. În orice caz, drumul spre servitute începe odată cu anularea dreptului la secesiune.

Sînt conștient, pe de altă parte, că nu am răspuns aici la o altă întrebare, la care poate voi răspunde în viitor: dacă statul este un furnizor de iraționalitate, mai avem oare nevoie de el (fie și numai în versiunea sa minimală)?

SORIN CUCERAI s-a născut în 1967, la București. Este publicist-comentator la *Cotidianul*. Robert Nisbet, *Conservatorismul* (traducere) Du Style, 1998; David Beetham, *Birocrația* (traducere) Du Style, 1998.